

Enrique Stanko Vráz
V DÁLAVÁCH SVĚTŮ

Enrique Stanko Vráz

V DÁLAVÁCH SVĚTŮ

2012

Enrique Stanko Vráz
V dálavách světů

© *Carpe diem*, 2012

www.carpe.cz

Made in Moravia, Czech Republic, EU

ISBN 978-80-87631-39-3

Obsah

Osm let v Africe	5
AFRICKÝ DENÍK	6
Z CEST ZÁPADNÍ AFRIKOU	24
Na hořejším toku Gambie	24
Mezi Ašanty	35
Na Kanárských ostrovech	45
NAPŘÍČ ROVNÍKOVOU AMERIKOU	53
E. St. Vráz píše do Prahy	53
Na palubě „Bolivarů“	60
Kanoe „Praha“ a cesta do Urbany	68
Periko – Opuštěn mužstvem – Guahibové	103
Indiáni Piaroas – Peřejemi	132
Mravy a zvyky Guahibů	170
Yavitanci	192
Z Venezuely do Brazílie	206
Dokončení cesty	219
BORNEO A NOVÁ GUINEA	236
Na Borneu	236
Mezi Dajáky a orangutany	249
Mé „Baby“	268
Rajky	281
Ze Singaporu na Novou Guineu	299
ČÍNA	320
Úvod	320
V Pekingu	321
Život ve městě	333
Čínská zdvořilost	345
Čínské kláštery	353
Město císařských paláců	373
<i>Doslov</i>	413

Osm let v Africe

(Z knihy Vlasty Vrázové *Život a cesty E. St. Vráze*)

Nevelká knížka s prolomenou deskou, barvy plísně a stáří, uvnitř zežloutlá půlstoletím, ležela v kufru jako kus hadru. Ani se neví, kudy putovala, kolik zemí jí bylo domovem, patřila však jen jednomu pánu.

Oba skončili svou pout' v Praze, ale dnes již jen knížka vypráví. Zahájila s ním svou bludnou cestu světem v ten den, kdy vybral si ji z mnohých jiných na pultu židovského krámu v Gibraltaru r. 1880. Byla tehdy uvnitř bílá, nepopsaná, jemu bylo sotva dvacet let, dvacet let rušného mládí a stálé touhy.

Vyšel z krámků, usedl na skálu. Byl jasný den a přes hladinu moře na protější straně bělaly se bílé domy Tangeru, pouhý skok do Afriky. Zdálo se mu, že cíl jeho touhy vede saharskou pouští s karavanou do záhadného, zakázaného Timbaktu.

Tři dobrodružná léta za vidinou, která žádným úsilím, žádným útrpením se nepřibližovala. Život v přestrojení za Araba byl nebezpečný, za chudého žida, opovrhovaného, od všech kopaného, jen těžce snesitelný. Tři roky ohromné vůle, největších obětí – a úplný nezdar. Ale Timbaktu nadále vyzývá odvážlivce křesťany. Co nejde ze severu, mohlo by se podařit z jihozápadu. V marokánském šatu v mezipalubí plaví se k břehům „pohřebiště bělochů“, Gambie.

AFRICKÝ DENÍK

Gambia, 14. září 1883

V pátek spatřil jsem konečně cíl své cesty z paluby anglické lodi. Pohled na Bathurst v deštivém, nevlídném počasí není ani trochu okouzující. Panuje tísnivé pološero nad celou krajinou a dodává plochému okolí smutného rázu. Poněvadž člun nemůže přistát, musí se část cesty k souši vykonat na zádech některého černocho.

Stojím na vytoužené půdě západní Afriky. Ale stojím zde jaksi zmokle. Je večer. Já nevím, kam a jak. V celém Bathurstu prý je asi dvacet Evropanů, počítaje dohromady veškeré hodnostáře. Avšak není místnost, kde by člověk za něco peněz obdržel přístřeší. Vidím, že ten, kdo nemá doporučení na některou zdejší firmu, kdo nemá známosti aneb v kapse hodně zlata, je zde člověkem ztraceným. Mně chybí všechno – těch mizerných 170 franků přece nemohu nazvat penězi. Co si počnu?

Včera, když jsem hledal u bělochů nocleh za peníze, vysmáli se mi. Zdá se jim nejen podivné, že takový ubohý „naturalista“ si přijde bez všech známostí, nýbrž také podezřelé. Evropan prý neznámého k sobě bez doporučení nevezme. Černochům zase je nápadné, že by se běloch spokojil s jejich obydlím, když zde má své sourozence, pěkné budovy obývací. Našel jsem předtím pohostinství v Atlasu a na Sahaře u divokých kmenů arabských a berberských. Že mi je však odprou soukmenovci, Evropané, toho jsem se nenadál.

Konečně našel se jeden Němec, správce zdejší vesnice Ing. H., který mi nabídl přístřeší i poskytl pomoc, a to v míře takové, jak to jeho stísněné poměry dovolují.

Sedím „doma“. Mám právo říci něco podobného? Člověk, který s třemi košilemi, jedním arabským a jedním evropským šatem, dvěma puškami, dvěma revolvery, trochou knih a podobných velenutně potřebných maličkostí nadužívá pohostinství svého bližního, sotva si může dovoliti podobný luxus, jako jest fráze „sedím doma“. Ale nemyslete si snad, že nejsem úplně bez štěstí. Naopak, aspoň na smůlu mám velké štěstí. A to proto, že „omnia mea mecum porto“* má v smyslu pro mne skutečnost naprostou. Vzdávám se dnes té rozkoše: po denním trmácení a honění motýlů při 35-45 °C teploučka klidně zapisovat svou příhodu, nehodu, smůlu, jednu za druhou.

Dne 25. října v nemocnici

Nyní tomu 22 dní, co nemocen trávím na loži. Dnes mne dlouhá chvíle dohání, abych zapsal příběhy minulé.

Jednoho krásného jitra vydal jsem se na malý výlet do Cape St. Mary, kde náhodou meškal prozatímní guvernér T. C. Carther. Jeho Excelence byla velmi laskavá a ihned mě pozvala do svého domu na sklenici vína, kde mi řekla, že by byla poctěna, kdybych své sídlo přeložil do Capu a jedl u jeho stolu. On sám lituje, že nemá ve svém domě žádné místnosti pro mne za příbytek. Našel jsem si kumbálek, kde celým

* *Všechno své s sebou nosím*

nábytkem je jedna stará postel, jeden slavník a staré proutěné sedadlo. Ani slechu ani vidu po nějaké podušce, přikrývce, po nějakém stole. Mr. Carther ukázal se býti vzdělaným entomologem, a to hlavně výtečným znalcem a horlivým sběratelem lepidopter.* Tři neděle jsme spolu chytali ráno lepidoptery, večer microlepidoptery,** já však také ze své záliby coleoptery.*** Jedl jsem u guvernéra, ale když ten odešel do města, což se opakovalo týden co týden, na dva až tři dny, nemohl jsem si nic jiného obstarat než drobet rýže a konec té písničky, že trpěl jsem hlad po celý čas, co byl guvernér vzdálen. Aby pro mne byl vařil guvernérův kuchař, stálo by mě milé jídlo až tři šilinky, a to při mém stavu financí bylo nemožné.

Guvernér odešel tentokráte na dobu šesti dnů. Jednoho dne vyšel jsem z domu na motýly a brouky, zásoben třemi pomeranči. Den byl nadmíru horký a já běhal až do 3 hodin odpoledne. Najednou se mne zmocnila jakási slabost, takže jsem se svalil na zem, kde jsem ležel plnou hodinu. Konečně jsem se ztěžka vracel domů, hodil sebou na slavník a beze všeho pohnutí ležel až do bílého rána, kdy jsem zase k sobě přišel. Celý den strávil jsem v poloomdlení, hlava mne bolela, po těle jsem cítil horko, ale žádný pot. V noci vanul chladný vítr. Měl jsem silnou koliku. Přicházela na mne nena-dálá slepota. Když jsem musil jít ven, zůstal jsem, třesa se na celém těle, více než čtvrt hodiny tiše stát, až jsem zase nabyl zraku. Třetího dne přiběhl celý udýchaný jeho Excellence guvernér a první jeho otázka byla, zda mám polštář pod hlavu a deku na přikrytí. Já ovšem

* krásnokřídých motýlů

** drobné motýlky

*** brouky

měl výmluvu za výmluvou, ale konečně se pan guvernér přece jen pravdy domakal, kázal pak přinést vše potřebné, vlastnoručně mne svlékl donaha, zabalil do prostěradla v studené vodě namočeného a pak do těžké deky, přinesl dvě láhve šampaňského, aby u mne dosáhl potu, ale nadarmo. Chudák běhal dva dny, přinášel mi čaje, limonády, ale můj stav se stával den ode dne povážlivější. Konečně rozhodl, že mne pošle do nemocnice. Kázal složit mé věci, zkonfiskoval na okně ležící peněženku a prohlédl její ubohý obsah, z čehož jsem nevěděl, mám-li se těšit nebo zlobit. Černoši mne naložili na nosítka, odnesli k moři do člunu a dovezli do Bathurstu do nemocnice, kde ležím dosud. Navštívili mne tu v době šestnácti dnů jednou pan guvernér, pětkrát dobrotivý pán Ing. H., Mr. Wilson, Mr. Spengel, tři francouzské milosrdné sestry, jejich převorka Němkyně a jeden francouzský misionář. Co mne očekává do budoucnosti? Kéž bych to věděl! V sobotu se očekává loď, která mi má přinést zprávy a peníze z Evropy. Přinese?

Barra, 27. února 1884

Po sedmnáctidenním pobytu opustil jsem nemocnici. Obdržel jsem také účet, který zněl na 90 franků a který jsem ovšem zapraviti nemohl, poněvadž mé finance klesly na 25 franků. Žádal jsem na government, aby mi byla popřána delší lhůta k zaplacení. Už upomínán nejsem. Pan Carther se za mne asi přimluvil u guvernéra, vrátivšího se z Anglie. Po mém odchodu

z nemocnice obdržel jsem dovolení, abych bydlel v opuštěné místnosti zdejší omladiny. Účelem tohoto klubu bylo všemožně podporovati výrobu koňaku a elbsmithu. Jaký vznešený účel! Ale zcela hoden těch šlechtných lidiček zdejších. Musil jsem ovšem spáti na zemi. Zato jsem měl tu výhodu, že mi v noci nechyběla příjemná společnost pavouků a mravenců až do velkých myší a ještěrek. Podobné maličkosti jsou jen na začátku nepřijemné.

Deset dní po propuštění z nemocnice zimnice se vrátila a neopustila mne do dnešního dne. Některý týden nemohu ani povstati z lože. Jindy se mi zdá, že se úplně pozdravuji. Poslal jsem něco nasbíraných motýlů a brouků do Evropy, za ně jsem obdržel úhrnem 200 franků. Prodal jsem zdejším Žolof marabutům své marokánské šaty „dželabie“. Také oba revoly a pušku byl jsem nucen zpeněžit. Vše to pohltil Bathurst.

Dva dny po Štědrém večeru složil jsem svých pět švestek, najal tři černochoů a spěchal vymřelým Bathurstem ke břehu Gambie, abych se přeplavil na druhou stranu řeky do Barra. Kromě mne usadila se v člunu četná společnost černochoů. Čtyřhranné, dřevěné dvě plachty se napjaly, a brzo větrem hnáni, poskakovali jsme po prudké řece Gambii. Do pěkné společnosti jsem se to dostal. Přihnala-li se silná vlna a hrozila nás zdánlivě pohroužití, spustila ženská část jeremiádu, a mužská jako zděšené stádo pobíhající, přiváděla člun z rovnováhy. Jeden marabut slavným a veledojemným způsobem zařikával vlny. Kormidelník a kapitán

v jedné osobě, aniž si toho kdo povšiml, pevně v ruce drže kormidlo, libě usnul, takže jsme narazili na písčinu. Člun se povážlivě naklonil, nedbalý kormidelník skutálel se z povýšeného svého místa dolů a spadl hlavou do naplněné kalabasy s mlékem. Když z něho vylezl, viděl pouze na jedno oko, na druhé připlácl se kus másla.

Kormidelník byl by se klidně zase měl k spánku, kdyby nebylo četných mu levitů majitelkou rozlitého mléka.

A to byly levity! Portugalské rybářky a marokánské židovky se vyznají v dialektech, ta čest jim patří, zde ale by byly přišly o palmu vítězství. Seděli jsme pevně a nezbývalo nic jiného než mělkou část řeky ku břehu přebrodit. Mne vzal na záda chlap obrovských plecí, když jsem mu slíbil rum.

U Barra jsem se usídlil u jednoho civilizovaného černocho s titulem policisty J. V. královny anglické a u něho píšu při slabé zimnici. Žiji zde sám mezi černochoy již dva měsíce, nemocen, neschopen nějaké činnosti. Platím měsíčně 25 franků za byt a jídlo, což ovšem je velmi málo. Zato také můj byt je slaměná chatrč a můj vždy hladový žaludek musí se spokojiti se dvěma talířky rýže vařené v palmovém oleji a kouskem smrduté učouzené mořské ryby. Abych si mohl přilepšiti nebo dát přinést alespoň chleba z Bathurstu, o tom není ani řeči. Že se mé zdraví tou přepeřenou rýží chutě mýdlové nechce lepší, je srozumitelné. Ale s tím vším vzal bych za vděk, jen kdyby nebylo nových, tíživých starostí.

Ty dva měsíce, co zde bydlím, jsem zapravil, ale přikvačí duben a já proň nic nemám. Z Evropy od obchodníků docházejí mne často psaní, v kterých jsem žádán o zásilky přírodnin. Má budoucnost by byla tedy zajištěna, kdyby nebylo mé nemoci. Zdejší lékař říká, zůstanu-li zde v tomto stavu až do měsíce června, to jest do deštivého počasí, že jsem ztracen, že musím nemoci podlehnout. Ono se lehce řekne: „Jděte na Kanárské ostrovy.“

Tam byl by ovšem tonoucí můj život zachráněn. Ale peníze, peníze, kde já je ubožák mám sehnati? V celém světě nemám nikoho, od koho bych jich žádal.

Několik měsíců v deníku bez záznamu.

Šest měsíců tonul jsem mezi životem a smrtí, lože sotva opouštěje. Mráz mne obchází, když si na tu zimnici vzpomenu. Dosud je mi zápasiti s nedostatkem a nesmiřitelným mým nepřítelem osudem, nicméně mohu veseleji mluvit. Mé zdraví stále se lepší. Deštivé počasí uplynulo. Zimnice je u mne jen řídkým hostem. Rok utrpení zapomenut.

Můj život je jednotvárný, den co den týž pořádek, málokdy nějaká změna. Týden za týdnem, měsíc za měsícem ubíhají do moře věčnosti, člověk stárne a podnebím rychle chřadne, ani toho nepozoruje. Když před čtyřmi lety opouštěl jsem Evropu, jsa téměř ještě dítě, více sice na těle než na duchu, zdál se mi cíl můj tak blízek, tak blízek. Dnes leží zrovna tak vzdálen jako tenkrát. Timbaktu... africká fata morgana – nic více.

Sedm měsíců bydlím v malém, na pravém břehu řeky Gambie ležící vesnici, obydlené poangličtěnými, lépe řečeno africkou angličtinou mluvícími černochoy. Vesnice leží ještě na anglickém území, British Barra. Hodiinu cesty dále je částečně neodvislé království Barra (Nomi, Mandingo), čítající tolik vesnic, co by člověk na prstech spočítal. V blízkém okolí leží tři vesnice, Kankali, Sotokoto, obydlené černochoy Ciriri, a Esau, sídlo krále Barry, Marantan jménem. V tomto Esau bydlí kromě něco málo Sarahnelů jen Mandingové, hlavní kmen Gambie. Vesnice, v které jsem rozbil svůj stánek, jmenuje se Barra Point, má asi 40 slaměných chatrčí, z nichž některé jakž takž ukazují známky probouzející se civilizace. Jsou čtyřhranné a tak vysoké, že člověku lze přímo, neschýleně do vnitra vkročit, mají okenní otvory a jsou hlinou neb vápnem omítnuty.

Jiný pohled poskytují chyše druhé. Jsou to okrouhlé, úplně ze slámy a tlusté trávy upletené chatrče s kuželovitou střechou, velmi nízké, s vchodem u země, že člověk doslovně po čtyřech přes práh vléztí musí a jen uprostřed státi může. Jsou ohrazeny kolkolem neprůhledným, vysokým plotem.

Skoro na konci vesnice bydlím já, a to u policisty, který má udržovati pořádek, ponejvíce však den prospí. Čtyři chyše kategorie druhé a jedna kategorie první, ale v tak smutném stavu, že slunce do ní svítí a ani všekazi v ní nenajdou, na čem by hlodali, tvoří majetek mého „domácího pána“.

Chyše, kterou obývám, mimo nečistotu, díru ve zdi a v zemi nic zajímavého neposkytuje. Jedno ze dvou

oddělení slouží mi za příbytek. Všude největší prostota. Na stěně přilepeny dva obrázky, aby se neřeklo, že obyvatel nemá estetického citu. V jednom rohu dvě pušek, velký stůl nerozlušitelného stáří, jedna bedna, v které chovám rýži, svíčky, cibuli, boty a jiné potraviny, které přivádějí myši k pokušení, jednu bednu s omnia mea ostatním a několik prken na čtyřech nohách, kterým přezdívám lože, se slaměnou rohoží a dvěma pokrývkami. Pod tímto ložem košík s „diversa“. V něm právě hnízdí kachna vedle hrnců na vaření. Na stole hrnce, talíře, knihy, láhve s hady, ještěrkami, lis na rostliny, kosti a lebky, vesměs mystérie a směšné věci pro mého černocho. Na stropě visí síť na motýly, s kterou nedávno k velkému gaudiu „domácích“ šel kluk chytat slepici k sousedům.

Abych nezapomněl: zrovna nad mým ložem nad hlavou dvě roztomilých vlaštovčích hnízd, jejichž guanu mám snad děkovat za úžasný vzrůst svých vlasů. Kuchyň obsahuje ze tří kamenů skládající se ohniště, několik kalavas, to jest vyhloubených a vyschlých půlek plodu obrovské tykve, dřevěné moždíře na tlučení rýže, kuskuse (druh obilí sorghum) a pepře.

V popisování svých spoluobyvatelů, maje v úctě stáří, počnu s nejstarším. Sarah Wasser, stará 60 až 70 let, protivné fysiognomie. Jak k svému jménu Wasser v samospasitelné přišla ona či vlastně nebožtík manžel, historie nepovídá. Kolébka její nalézá se hluboko v centrální Africe. Zrodila se v zemi Ibú, Calabar, odkud jako malé děvče prodána byla na pobřeží Lagos, kde ji jistý Angličan koupil sotva šestiletou a vzal s sebou do Londýna, z kteréžto cesty sobě nižádného užítku ani vědomostí nepřinesla.

Její manžel byl Dahomejec a z Little Popo (Dahome) sem přivezen. Pije rum jako dehtová kazajka, třeba dvě láhve denně, žvýká šňupavý tabák, prodává ráno fufu (rýžová neb kuskusová, knihařskému mazadlu podobná směs s okořeněnou a opepřenou omáčkou), dělá večer rámus a hází po dětech hrnce a i jinak je osoba „comme il faut“.

George Wasser, 38 let, syn předešlých, svého řemesla plavec, nyní po devět let policista, donchuan ze zvyku. Spí ve dne, v noci se plete bludnému židu do řemesla a má neuhasitelnou žízeň.

Richard Kongo nepatří do rodiny, byl v ní však vcho-
ván, spatřil světlo kdesi na Kongu (odtud jeho jméno), byl španělskými otrokáři chycen a dopraven na loď plující do Ameriky. Anglická válečná loď je zajala. Jedinou upomínkou z jeho mládí je slušná řada španělských ná-
dávek, které chrlil kapitán – otrokář, když spatřil anglický křižník. Kongo loví se mnou opice a velké ještěry varany, pro něho velký pamlsek, chodí v bílém cylindru, kterému chybí půl vršku, v červených bavlněných kalho-
tách a v starém kabátě Napoleona. Pije jako země děšť.

Tene Wasser, „má domácí“, Ciriri černoška, bývalá otrokyně ze Sahnu z jižního Senegalu, považuje se za křesťanku, ale je ověšena grigri (amulety) a holduje fe-
tišismu. Lenost její sahá tak daleko, že raději nejí, než by trmácela tělo. Žvýká kolu, mastí tělo máslem a do nosu si strká listí. Přepepřuje mi všechno jídlo. Zlobí-li se, mluví se mnou pouze řečí Džolof.

Následuje asi tucet dětí, velkých i malých, oděných
ponejvíce v šat rajské nevinnosti. Jsou to Kinina, Kara, Žola, Beti, Kadi, Sandi, Bukar atd.

V několika rozptýlených chýších bydlí skoro ve-směs Žola černoši, zdejší kasta pariů. Kdo má slabé čichové ústrojí, tady ať nechodí. Naproti mně prodává jedna stará čarodějnice z přízně Belzebuba Samhalja, za jejím pelechem přenocují Mansunka černoši, kteří se zabývají přípravováním a prodejem palmového vína. Pravý africký pronárod! Halena plna špíny a hmyzu tak dlouho se nosí na těle, až se rozpadne. Pověra, nečistota, lakomost a blbé tváře, jaký obraz hnusnosti! Zrcátko však žádnému nechybí, aby občas si mohl důkladně prohlédnouti svou milou tvář a špínu.

Něco dále vzdálena je chýše mého učitele mandingštiny Mahometa Keťa, Mandingo-černocho, náruživého tanečníka, přestože má zraněnou nohu, kterou mu prokousl aligátor.

Dvě černých krásek tvoří doplněk mého sousedství. Jedna z nich, Širao, Žola-černoška, mi zcela doopravdy radí, abych si ji vzal. Má prý mnoho rýžových polí a zlatých nákrčníků (náhrdelníků) a bude prý hodnou ženou.

Ráno v 5 hodin mne budí hřmot černošek tlukoucích ve velkých dřevěných moždířích kuskus. O 6. hodině bloudím již lesem a houštím s puškou na rameni a marokánskou torbou po straně. Mimovolně mně tane na mysli: „Jaká je to hezká věc, že já jsem myslivec. Zastřelil jsem holuběnku...“ Já však holuběnky nestřelím, mám k tomu příliš jemné srdce, leda nějakého zeleného holuba (treron), který pak prozaicky putuje do hrnce s rýží. V 11 hodin, někdy i později, jsem zase pod slaměnou střešou, kde mne čeká talíř

fufu, čere (jídlo z vařeného kuskusu) a podobné chut' nevzbuzující výplody černé kuchyně. Nastane úprava ulovených přírodnin až do večera. Pobyty při 40 i více stupních tepla v dusné chyi není zvláštním požitkem. Večer o 9. hodině unaven hledám ve spánku odpočinek, ale zatím se začíná teprve pravá kratochvíle.

Mimo mne spí v jizbě se mnou tři děti na zemi. Preludium k nokturnu se začne v sousedství. Černoši tlukou na buben (vyhloubený a koží potažený špalek) a zpívají libým hlasem do půlnoci. Celá psí obec vyje. Někdy i cibetka nebo šakal odnese nějakou tu slepici nebo dokonce hyena vepře a pobouří celou vesnici.

To vše jsou „zevnitřní“ záležitosti, které mne nikterak nevyrušují. Jinak s „vnitřními“. Mravenci a malí černí zapáchající hmyzové vylézají ze skulin a zkouší ostří svých kusadel na mých nohou. Jiní filantropové dělají sobě to zvláštní potěšení, okusovávají jen kůži okolo nehtů na nohou. Po stěnách lezou ještěrky a mloci, z nejkrásnějšího snu probouzí mě šimráni pavouka nebo myš pozoruhodné velikosti, když přes tělo přeběhne. Polekané děti mluví ze spaní, kutálí se někdy pod mé lože a na smrt poděsí kachnu s celou rodinou.

Je-li deštivé počasí, tu promočenou slaměnou střechou kape kapka za kapkou, hustěji a hustěji. I roztáhnu deštník nad sebou, nohy zabalím do houně a v bázni boží spím dále. Někdy ovšem přijdou na řadu vážnější intermezza. Kozel, přivázaný za stěnou s mým ložem sousedící, probodne rohy stěnu a dostane se v nemilý pro mne styk s mým tělem. Nebo ráno při obouvání

bot vyklepu z nich čtyři stopy dlouhého, velmi jedovatého černého hada. Nebo v noci přiběhne a plot prorazí uprchlý a pronásledovaný otrok. Ráno v 5 hodin zase obligátní tlučení kuskusu...

Mají mne tu tuze rádi a měli by mne ještě raději, kdybych nebyl takovým lakomcem. Kam jim paměť sahá, podobného bělocha ani neviděli, aniž o něm slyšeli. Zavítám-li na svých potulkách do některé vesnice k Summovi, přednostovi obce, zajisté se seběhne vše, co má zdravé nohy, a vyptávání a prohlížení nemá konce.

Mé známosti pohybují se však ponejvíce ve vysokých kruzích. S králem Marantan a celou královskou rodinou jídám dosti často z jedné a téže kalavase, kol které sedíme na bobcích, rýži neb čere rukou nabíráme, a jak zdejší slušnost žádá, hlasitě pomlaskujeme. S bohatým králem salumským udržuji čilou korespondenci.

Ale mým nejmilejším přítelem je staříčkový esauský Summa Sonko. Počátek našeho přátelství zasluhuje vylíčení.

Byl jsem kdysi na zpáteční cestě z lesa, když jsem potkal dva Mandingy, prosící mne, abych se okamžitě odebral k Summovi, který prý leží na smrtelném loži. Musím podotknouti, že požívám jakési pověsti lékaře, hlavně pro zdařilé ranhojičské léčení, jež jsem provedl na mnohých osobách pokousaných aligátory. Nalezl jsem Summu Sonku v hrozném nářku. „Selam aleikum es selam.“ „Co ti schází, Summo?“ „Ach, tubabo (bílý muži), zle je, zle. Fatuma vařila čere, já jedl, v noci mi

bylo zle, ach, tubabo, já musím umřít. Ráno jsem si vzpomněl, že zde mám medicínu bílých mužů z Bañdul (Barra), vzal jsem plnou lžici – ale ještě jsem si ublížil. Hází to se mnou, jako bych měl žaludek plný hadů. Ach, tubabo, pomoz!“

„Ukaž mi tu medicínu.“

Přinesli malou lahvičku s francouzskou etiketou. Čtu, smích sotva taje, „Rhum a Quinine, nejlepší prostředek, kterým lze v hodině světlý neb šedý vlas načerno zabarvit.“

Dal jsem Summovi pro dávení a do večera byl zdrav. Od té doby jest mým nejoddanějším zbožňovatelem. Neminu Esau, abych se u něho nezastavil, nepojedl banánů nebo neuhasil žízeň čerstvým keke (mlékem).

Zachránil jsem mladé děvče kmene Siriri. Pro trýznění uprchla svému pánu, přeplavala řeku, tvořící hranici dvou zemí. Skoro již na druhém břehu chňapl po ní krokodýl. Naštěstí nebyl ještě dorostlý, jinak nebyla by se mu vyrvala, ale byla zle pokousaná. Její pronásledovatelé přišli si pro ni, ale já, vědom, že chyše, kde tábořím, stojí na půdě anglické kolonie, jsem ji nevydal. S puškou v ruce hrozil každému zastřelením a donutil je ustoupiti. Podařilo se mi černošku uzdravit. Pro jistotu však jsem se odstěhoval z té krajiny blíže k anglickému Bathurstu. Děvče se brzo vyhojilo a provdalo. Ženich měl radost, že dostal ženu zadarmo, že si nemusil nevěstu kupovati od rodičů. Byla mi vděčná a v nemoci pečlivě mě ošetřovala.

Poříčí Gambie. Pro lovce málo výnosné je pobřeží Gambie. Lev a panter se zdržují daleko ve vnitrozemí.

Tam také v hlubokých lesích a vysokých travinách vládne slon, loupeží levhart, při svitu měsíce vynořuje se na povrch obrovský pipota. Brzo-li mi popráno bude svázati uzlíček a vandrovati tam, kde pastýřský Fulah hlídá velká stáda svá?

To nám povídá Vrázův deník.

A živoří se dál. Dvě libry měsíčně od nového anglického guvernéra Maloney za duplikáty úlovků rozmnožují sice anglické sbírky, kterým později je udělena v Dublině stříbrná medaile a které dnes jsou vystaveny v Londýně, ale nikterak nenaplňují cestovatelský měšec.

Menší, později stále větší zásilky přírodnin putují od neznámého afrického sběratele do evropských obchodních domů. Puška, těžká předovka, do které si sám lije koule, je jediným spolehlivým druhem na cestách do vnitra za velkou zvěří, za hrochy a lvy. Má jen jednu ránu v pušce, a proto musí vyčkávati útok do posledního okamžiku. Ale ruka nesmí se trásti ani strachem, ani zimnicí – o životě rozhoduje se v jediném okamžiku.

Někdy má blíže k umírání než k životu. Není to však nebezpečí lovu v záludných bažinách, při brodu rozvodněných řek, které vyčerpává síly. Pozitří si ani nevzpomene na minulou dobrodružnou příhodu; nový den vyžaduje nové činy. Hrůznějším, duši vysilujícím utrpením je pomalé zahrávání smrti se svou obětí, záhadné africké nemoci. To jsou dny a týdny strašných muk. Vzdálen vši pomoci, se vzrůstajícím zoufalstvím Vráz sleduje na svém těle pokrok zhoubného díla.

Levá paže mu vysychá, svalstvo, maso odumírá, až z levice je jen ubohoučká hůlka. Pak nemoc náhle ustane tak záhadně, jak se dostavila. Do paže povolna vrací se síla.

Tropy jsou neobyčejně vynalézavé a z rozmaru zaútočí jinou zbraní; postiženému otékají nohy, až nabudou nelidských tvarů. Nedostatečně chráněn palmovou stříškou leží bezvládně na mokré zemi. Z nebe, ze stromů, ze střechy kolkolem padá přívál vody a do duše zoufalství. Co zmůže vůle jedince v tomto ďábelském vězení? Nedávno umíral na poušti pro doušek vody. Dnes se mu příroda vysmívá. Šaty již na něm hnijí, co tu leží jako ztrouchnivělá kláda v zatopeném pralese. Až se slunci zachce, vysvitne náhle a promění mučírnu v pařeniště. Za několik dní bude vězeň zproštěn otoků a povolna o holi pokusí se o své první kroky.

Co rozhoduje o jeho životě a smrti? Kdo vede ruku poutníka? Jednou při silném záchvatu nové zimnice vrací se do anglické kolonie. Je očekáván guvernérem, přáteli a návrat k nim znamená pro něho úlevu, ne-li záchranu. Těší se nesmírně na domov bílých lidí. Jen řeka Gambie dělí ho ještě od cíle. U břehu černoši nalodění na prámu s dětmi, ženami, domácími zvířaty, se vším všudy, vyčkávají jeho příchodu. Odrazí, jakmile se k nim přidá. Hulákají mu již v ústrety. Vráz dovrávorá se ke břehu a dopadne na zem. Černoši volají, naléhají. Proč jen nevstoupí na prám? Zvláštní pocit se ho zmocnil, polo mdloba, a přece jasně rozeznává před sebou v matné záři zjevení. Vidina osoby

nejdražší na světě vzpíná k němu ruce a prosí: „Nejezdi!“ Vrás kyne černochům, aby odrazili od břehu bez něho. Smutně se za nimi dívá, jak rychle se vzdalují, letí v proudu mohutné řeky tam, kam on toužil. „Proč jsem nejel? Jak mohl jsem podlehnouti horečné fantazii, přeludu?“ Prám již je uprostřed řeky, najednou zazní výkřiky a vše, lidi, zvířata jsou ve víru. Ve zmatku splašený dobytek prorazil prám a za hrozného bědování a zápasu všichni bez výjimky jsou ztraceni ve vlnách divoké řeky.

Zrádná, potměšilá řeka Gambie! Vyzývá, láká, nedá pokoje! Odvážným slibuje spojení s řekou Niger, která svádí vodu k Timbaktu na své cestě až na konec světa, jak vyprávějí Arabové.

Timbaktu! Co je v tomto jménu velké černošské vesnice ve vnitru Afriky za saharskou pouští, že pouhým vyslovením prozrazují se křesťané a obětují své životy v pokusu proniknouti do zakázaného světa? Na všechny strany rozbíhají se cesty její moci, od severu putují karavany z Alžíru, Maroka, z jihu po řece Nigeru plaví se domorodí obchodníci a na všech těchto cestách umírají Evropané, jedinci i výpravy, po století marných pokusů. Jen mladému Francouzi Caillé v přestrojení za Araba podařilo se neuvěřitelné, spatřiti Timbaktu a vrátiti se z dobrodružné cesty celou severní Afrikou ze Sierry Leony, Saharou, Marokem k Středozemnímu moři. Avšak i v následujících desetiletích zůstává Timbaktu začarovaným magnetem Evropanů.

Jak z Maroka, ze Sahary, tak z Gambie Vrás se opět vrací s nezdarem, rozedrán, s kůží slezlou, rána vedle

rány. Nemůže zapomenouti na hrůzy poslední cesty za vyzývavou africkou fatou morganou. Zešileli, zemřeli úžehem dva francouzští misionáři, on je k smrti utýrán – zdolán, ale jen na čas. Až se rány zhojí, půjde opět a sám. Guvernér odepřel se zajímati o výzkumnou cestu po hořejším toku Gambie, přátelé marně jej zrazují. Vráz se vydá se čtyřmi černochoy v úzké, přeplněné a vratké kanoi proti proudu řeky. První část cesty mají společnou. Cíl zcela jiný. Běloch jde za snem, který se uskuteční jen tehdá, nalezne-li cestu do nitra země; Gansa kmene Volof, majitele kanoe a vůdce výpravy, má výsledek jistý – jede za obchodem. Osm pytlů soli a jiného zboží vymění za otroky na horním toku a doleji po proudu výhodně prodá.

Z CEST ZÁPADNÍ AFRIKOU

Na hořejším toku Gambie

Bylo to v prosinci r. 1885, když jsem v malé, z jednoho kusu zhotovené kanoi ve společnosti čtyř černochoů opustil ostrov Mac Carthy, na hořejším toku řeky Gambie ležící, dvě stě anglických mil od ústí vzdálený. Maličké toto území, vůkol neodvislými státy kmenů Mandinga a Fulah, dosti nepřijemnými to sousedy, obklopeno, patří pod správu anglické kolonie Gambie. Správa obmezuje se na malý proužek území kolem delty soujmenné řeky. Nalézá se zde malá guvernialní budova s přednostou, sierraleonským černochem, dvě francouzské faktorie* spravované francouzskými mulaty ze Senegalu, kteří samojediní na velenezdravém místě tomto vegetovati mohou, a několik chatrčí bathurskými černochoy obydlených.

Mými společníky byli: Gansa, majitel kanoie a vůdce výpravy, silný, pěkně rostlý a dobře ozbrojený černocho kmene Volof, vezoucí s sebou osm pytlů soli, kterou nahoře za jiné zboží a za otroky vyměnití hodlal, dále tři černoši kmene Mandinga jako veslaři. Při dvaceti pěti stopách délky měla naše kanoie pouze asi čtyři a půl stopy šířky a do té bylo nám pěti mužům se vměstnati. Dno bylo polokulaté a okraje nízké, takže nám bylo celou cestu klidně seděti a balancovati, aby při porušení rovnováhy kanoie se nepřevrátila. Takto co možná nehybně sedě a občas s Gansou se střídaje, řídil jsem odzadu podélným, špičatým veslem kanoi. Skoro po celý

* *obchodní domy*

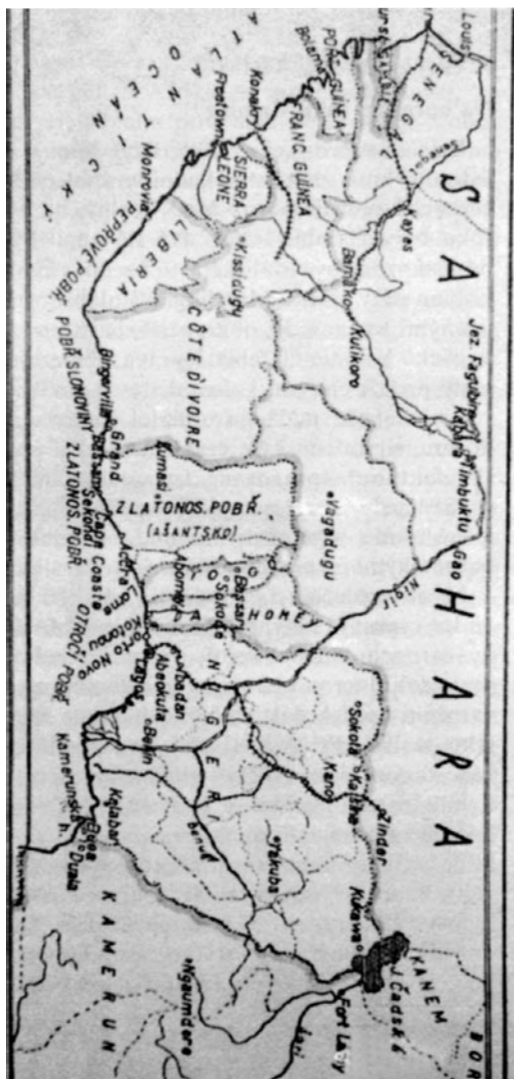

den vystaven jsa žárným paprskům slunce, nebezpečného to odpůrce cestovatelova zde jako na Senegalů a v Sahaře, strávil jsem tak několik téhodnů. Štěstí, že byla doba úplného sucha; v deštivém počasí podobná výprava byla by úplně nemožnou bývala. Moje zavazadla byla skromná. Balík, na způsob švýcarských turistů na zádech nošený z téže zelené látky, obsahující výměnu oděvu, kompas, zápisník, několik plechových škatulek na hmyz, dvě malé lahvičky arseniku a chininu, udice, prach a olovo; mimoto puška, nůž a dvojhlavňová pistole.

Potravin jsem s sebou neměl; kromě sladkých batátů v Mac Carthy koupených nic nežli něco rýže a pepře. Též drobet upražené, kamenem utlučené kávy, kterou jsem zrána... žvýkal. Ostatně navykl jsem si na ořech kolu, o kterém v neposlední době tolik přehnaného lze čísti a kterého zde mohamedánskými černochoy všude na místě opojných nápojů se užívá. Neupínám kole jakýchsi vlastností, kterých však v téže míře u kávy a čaje naléztí lze. Jest dobrou pomůckou proti vzrůstající se žízni, hladu a únavě. Zázraků ale, jakých by si jistá reklama přála, bohužel nepůsobí.

Zpočátku šla cesta dosti rychle. Hbitě uháněla kanoe proti proudu mohutné řeky. Silnější, nadmíru suchý vítr vanoucí od Sahary nám kladl odpor, takže jen těsně u břehu jsme veslovali, nuceni jsouce veškeré zatačky vyjížděti a vyrušující z klidu četné vodní ptactvo, na dlouhých, visutých větvích sedící a hnízdící. Tak suchý byl harmatan (vítr), že kůže z tváří a rukou se mi oloupala. Společníci moji krátili sobě cestu vyprávěním

Část západní Afriky, kudy vedla Vrázova cesta

dobrodružství ne vždy věrohodných, aneb monotonním zpěvem. Když slunce vysoko nad hlavami stanulo, vyhledali jsme stinnou zátoku a zde pod korunou mohutných obrů připravili jsme sobě chudý pokrm, ponejvíce z opepřené rýže, zavařené se sušenými neb čerstvými rybami. Luxusem byly jeden neb dva v popeli upečené batáty. Na obou březích sem a tam roztroušeny ležely vesnice černochoů mandingánských. Někdy se podařilo před soumrakem stihnouti do vesnice, a pak jsme přespali noc v některé z těch kulatých, směšně nízkých, ze slámy a listů vějířovité palmy upletených chýší. Jinak přenocovali jsme na břehu kol velkého ohně. Ze sna rušilo nás leda občasně vytí hyen a šakalů, nebo poplašný pokřik poděšených levhartem mandrilů. Nalézali jsme se dosud v bezpečných krajinách, kde nebylo se ještě nočních přepadů obávati. Kdekoli jsme zastavili neb tiše kol břehů pluli, budil zjev můj velké překvapení. Vše ku břehu spěchalo, by nevídanou bílou pleť obdivovalo, bělejší nad onu potulných Arabů, sem zřídka od severu přicházejících.

Někdy jsem podle přání prsa neb nohy obnažovati musil, abych zvědavce o úplné bělosti svého těla přesvědčil. Obyčejně něžné pohlavní podobná přání projevovalo a s opovržením o mé „ošklivosti“ mluvilo. Často prchaly ženy a děti mnou překvapené s pokřikem do vesnice, prádlo ve spěchu na břehu zanechávajíce, aby velkou novinu o bělochu, dosud jen z pověstí známém, mužům svým zvěstovaly.

Doznávám, že povětšinou dosti pohostině byl jsem vítán, vystaven jsa ovšem nestydatému žebroňení a všetečným

otázkám. Tak uplynul první týden. Gambie zde na mnoha místech až i dvakrát širší je Vltavy v Praze a tak hluboká, že by menší, říční parníky zde zcela bezpečně jezdit mohly. Z kůry jedné citlivky utvořil jsem sobě malou, střeše podobnou pokrývku přes svůj anglický helmet (klobouk), která proti palčivým paprskům slunce výborných mně prokázala služeb. Potravní zásoby jsem pilně obohacoval. Kvečeru, když kanoi jsme ku břehu přivázali, podnikal jsem lovecké vycházky a skoro nikdy bez kořisti jsem se nevracel. Bývaly to obyčejně perličky nebo zdejší koroptve, někdy ale i rychlonohá gazela, jimiž obohacován skromný náš stůl. Čím více po řece nahoru, ubývalo krokodýlů, kterým na dolejších toku Gambie po tuctech lze denně vidět a kteří lidem dosti nebezpečnými bývají. Na ostrově Mac Carthy sežraly potvory za krátký čas mého pobytu dvě osoby; koupajícího se muže a malé, ze řeky vodu nabírající děvče. Dávají krokodýlové přednost více bahnitému řečišti – zdržují se tedy hlavně poblíže delt.

Častěji stýkali jsme se s obrovskými hrochy, kteří, vzduch hlasitě vdechujíce, z vody nedaleko kanoi se vynořovali. Čarokrásný pohled byl na řeku za ohnivého západu slunce, hlavně tam, kde řada štíhlých palem přerušovala monotónní plochu vegetace a hladina vodní ve skvostných hrála barvách. Ani větérek nezašustil citlivými korunami vějířové palmy. Ticho podvečerní rušeno pouze křikem ptactva, nořením se hrochů a našimi krátkými, špičatými vesly, vodu hbitě rozrážejícími. Velká hejna „kunankoi“, sněhobílých

volavek, snášela se na bezlistý obrovský baobab, smutně do vzduchu trčící, rázem jej měnic ve fantastický, velkými bílými květy posetý strom. Pronikavě krákající, honily se vzduchem běloprsé vrány (Corax nivea?), malá hejna potápek s podivuhodným, hadovitým krkem jako šipky frčely nám nad hlavami. Tu zas se vznesl nad malou lesní mýtinu plachý „kaukau mansa“, pro svá skvostná purpurová křídla Mandingy králem (mansa) zvaný. Vážně na větvích stromů seděli dva rybařící, obr a trpaslík, tento sotva střevíc nad hladinou vodní, onen na vysoké špičce bombaxu, oba upřeně do vody po kořisti vyhlízejíce. Onen, kulanďan zvaný, krásný, velký, čokoládové a bílé barvy, říční orel, tento krásnobarvý, s pěknou modrou korunkou na hlavě pták rodu ledňáčků, velikosti našeho střízlíka. Oba výteční lovci střemhlav do vody se vrhající, jimž tak lehce kořist neunikne. Kulandžan velmi ostražitý, „jatata“, na svou nepatrnost se spoléhaje, mnoho sobě z lidí nedělá, aniž snadno ze své práce se dá vyrušit. Jen někdy s většími soudruhy rybařičky statečně se bije. Velmi mne překvapila tuhost života kulandžanova, jež pouze dobře míněnou koulí jsem na místě sraziti mohl; z broků, třeba srnčích, zdánlivě sobě mnoho nedělal.

Okolí Gambie, ačkoliv břehy dosud zůstávaly ploché, o malých, nevysokých pahrbcích, které jsem si věrně do mapy zaznamenal, znenáhla začínalo nabývat tvárnost skalnatější, sem a tam naskytovaly se nízké katarakty. Často stýkali jsme se s kanoemi i malými plachetními loďkami Mandingů, kteří plody

zemního ořechu (*Arachis*) do Mac Carthy na výměnu za zboží evropské vezli. – Hlavou o pytle podepřen, naznak leže, nad sebou čisté, skoro bez mráčku nebe, často jsem se zadumával.

Jsem daleko široko já sám jediným představitelem bílého plemene! – Těmitěž místy před lety ubíral se statečný Škot Mungo Park na cestě k veletoku Nigru. Není zde neznámý, ač zpitvořeno jeho jméno. Jaký osud mě as očekává? Jako prostý turista cítil jsem svoji nepatrnost u porovnání s mužem o vědu tak zasloužilým.

Desátého asi dne dostali jsme se do oblasti pastýřských Fulahů, těchže, již dr. Barthovi tak časté působili nepříjemnosti. Zajímavý to národ, etnologicky posud neklasifikovaný, více Malajcům než černočům podobný, jenž u vítězném tažení mnoho kmenů sobě podmaniv, jiným víru a řeč vnucuje, sám ale často typickou svou barvu (žlutě čokoládovou) smíšením v černou namnoze zaměnil. Prodral se od Wadai až ku břehům Atlantického oceánu. Přirazili jsme k malé osadě. Zde v těchto končinách bylo nám více míti se na pozoru a pouze tam, kde Gansa od předešlých svých cest měl známých, jsme se stavili. S ohledem na možné nenadálé přepadení drželi jsme se teď více uprostřed proudu.

V jedné vesnici proměnili jsme částku soli za modrou bavlněnou látku domácí výroby. Jindy dohoněni jsme byli pronásledující nás obdélnou kánoí, osmi dobře ozbrojenými muži obsazenou, případ, jenž zprvu v nemalé nás uvedl rozpaky. Byli to lidé

Summy (pohlavára) z Niari, kterým jsme museli dáti poplatek, ze soli, tabáku, ořechů kola a něco střelného prachu pozůstávající. Že jsme tak lehce vyvázli, děkoval Gansa pouze mé „impozantní“ přítomnosti. Mnoho nescházelo, že nás zajaté odvedli v průvodu Summova ozbrojeného lidu. Já hrozil Angličany, a ač si z nich zde mnoho nedělají, mělo to přece účinek. Později za Jabutendou, když na zavolání několika Fulahů ku břehu přirazivše, o zboží jsme se smlouvali, počali tito s námi hádku. Naštěstí podařilo se nám ještě včas od břehu odraziti; Sonko, jeden z našich veslařů, bezmála zasáhnut byl kopím za námi mrštěným. Též několik špatně mířených šípů bylo na rozloučenou za námi posláno. Sáhl jsem po zbrani a byl bych se za zvláštní pozdrav dobře poděkoval, kdyby mě Gansa nebyl zadržel. Moudřejšího nemohl učiniti, ježto bychom jinak stále po zemi i po vodě bývali pronásledováni. Drželi jsme se nyní více pravého břehu. Zajímavý pohled překvapil mne jednoho rána. Na skále šikmo k řece spadající sedělo stádo mandrilů všech velikostí, od starého samce až po mladá kojeňata u prsou matek opičích. Námi překvapeni, spustili opičáci tak pekelný povyk, že mi dosud hučí v paměti. Staří samci, oškliví jako čerti, zuby na nás pitvorně cenili a vůbec velmi nepřátelsky si vedli. Nebyl bych si přál samoten octnouti se v jejich středu. Nabyl jsem o tom zkušenosti kdysi v kunčanských lesích. Zásoben jsa několika brokovými patronami, malé pouze smečce silných opic sotva jsem se ubránil. – Černoši Mandingové nazývají skálu tuto „smírčím městem opic“ a zcela vážně tvrdí, že se sem

k rozhodování svých sporů scházejí, nejstaršího mandrila volí za soudce.

Tolik jest jisto, že skála vždy oživena bývá těmito psohlavými opicemi. Pohled na překvapené stádo, po velkých pobřežních stromech se rozlézající, zlobivě, ne však s přílišným kvapem prchající, velmi pěkně se vyjímá v rámci zdejší krajiny. Jsou případy, kdy mandrilové i lidem, hlavně ženám, nebezpečnými se stali a na místech opicemi hojněji obsazených bývají ženy k vodě ozbrojenými muži doprovázeny. Od Fatandy bylo nám opatrně skalisky se prodíratí.

Řeka velmi opadla. Radostně mě překvapily dvě kanoe, mimo majitele Mandingy vesměs černochoy kmene Bambara obsazené. Oblečení byli Bambarové malebným širokým rouchem bílé barvy s bílými dvojšpičatými čepicemi a modrými, po kolena sahajícími gatěmi. Polokřivé meče, kopí bizarních forem a luky s krátkými šípy měli za zbraně. Pouze dva měli staré střepe pušek s kamennými zámky. Vezli nejspíše zlatý prášek (dobře v opascích ukrytý) na výměnu za pobřežní zboží, které v Mac Carthy sobě vyberou. Velký byl jich úžas, když pojednou octli se tváří v tvář bělochovi.

Zastavili jsme pod stínem gumových stromů a podávali sobě navzájem koly ku žvýkání, což má zde tž význam jako u nás dýmka míru mezi severoamerickými Indiány.

Pomocí řeči Mandingů, kterou drobet vládnou, mnoho jsem se jich na cestu a na řeku Niger vyptával – sám též mnoha zvědavým otázkám podléhaje. Za trochu prachu

a udic vyměnil jsem malé etnografické předměty a konečně přátelsky jsem se rozešli. Nemile se nás dotklo stálé poplašné bubnování, jež ve dne i v noci na další cestě z pravého břehu k nám doléhalo. Jakési „telegrafické“ dorozumívání mezi vesnicemi Mandingů. Mnohdy byli jsme zastavováni a podezřele prohlíženi, vzbuzující svoji přítomností nemalý podiv. Moje částečná známost domácího jazyka, hlavně však arabština a znalost písma zjednávaly mně u místních almanů-thalebů (učenců) velké vážnosti – než i podezřívavé a fanatické poznámky. Tak ze Sokota přišlý marabut vážně mně vykládal o tom, jak Mosa (Mojžíš) v pomoc sestoupil Mahdimu a potřel všechny nevěřící na Dálném východě. Je podivuhodno – jak rychle zprávy přes celou příč Afriky mahomedánskými poutníky bývají roznešeny. Nemýlím-li se, bylo to v čase, kdy Mahdi vítězil.

Poplašné bubnování vysvětlilo se v ten smysl, že Mandingové (mohamedáni), popuzeni byvše marabuty, svatou vypověděli válku Soninkům (nevěřícím, poživatelům kořalky neb jiných opojných nápojů). Brzy vypukla hnusná razie a mnoho bídy a strastí bylo nám spatřiti na další cestě. Raněné, nepohřbené, hynám napospas vydané mrtvoly, spáleniště, ubohé, k otroctví odsouzené zajatce – a podobné obrazy pojednou ničily krásný dojem, jež na mě Gambia učinila.

Solný obchod kvetl. Výměnou dostali moji společníci tři otrokyně – jedna s dítětem na prsou. Ubohá stvoření, často svázaná s kusem dřeva na zádech, marně naříkala a svých, v boji padlých mužů oplakávala. Činil jsem,

seč jsem byl, abych ku zlepšení jich stavu přispěl. Než utržil jsem pouze posměch a nepřátelství.

Dvě stě anglických mil od ostrova Mac Carthy, tedy čtyři sta anglických mil od pobřeží, rozloučil jsem se se svými spolucestovateli. S několika doporučenkami, psanými mandingštinou na dřevěných deskách, jež mi vyhotovili známí marabutové, opustil jsem Faraiti v kanoi pouze asi patnáct stop dlouhé, ve společnosti dvou, nahoru se plavících Mandingů. Již pátý den ale tak horečkou a diarhoeí jsem onemocněl, že pouze nznak na dně kanoje jsem ležeti mohl, hustolistými větvemi čerstvě usekanými se před sluncem pokrýváje. Chinin mně došel. Nad ohněm usušenou, na prášek jsem rozdobil kůru adansonie, zdající se mně obsahovati dostatečně chininu, a tím jsem se léčil. Konečně ležeti jsem zůstal v chýši na břehu ležící, otroky, zde pro své pány rybařící, obydlené. Moji průvodčí ráno zmizeli. Naštěstí jsem ze svého majetku nic nepohřešil. Zimnice – již pátý silný záchvat za krátkého pobytu v zemích Senegambie – mnou lomcovala. Diarhoe mě tak zeslabila, že sotva pomocí dvou holí jsem vstáti mohl. Bezzubá, stará, špinou kypící otrokyně, s níž stěží jsem se dorozumíval, byla jedinou osobou, která se stavem mým soustrast pociťovala a mě ošetřovala.

Moje strava ve vlhkém, roztrhanou rohoží pokrytém koutě polorozpadlé chatrče pozůstávala po celých šestnácte dnů z rozvařené rýže, „čere“ (z kuskusu, druh Sorghum), míchané s listím adansonie. Mnoho zvědavců z blízké vesnice po celé dny obklopovalo mou chýši; sotva jsem svých zbraní ubránil. Horečkou

trápen, poslouchat jsem musil smích a necitné vtipy kolstojících Mandingů, Sarahaelů, Fulahů, již smrt mou očekávajíce, o mou pozůstalost se dělili.

Naštěstí jim sklaplo. Konečně jsem se drobet zotavil. Otrokyni dle možnosti odměniv, dvě tureckých fezů a svoji pistoli za potraviny, sandále, kolu vyměniv, slabostí se dosud potáčeje, zavazadly obtěžkán, ve společnosti najmutého otroka opustil jsem pěšky místo toto. Brzo ztratilo se za suchým, mimózovým lesem zraku mému. Nezapomenu na ně lehce.

Když po třech a půl měsících cesty do vnitra po řece zpět do Mac Carthy jsem se vrátil, v zrcadlo pohlednuv, sám sebe jsem nepoznal. Zestárlý, žlutý na mě zíral cizí obličej, jehož pouze zuby nezměněnými zůstaly. Hubený, malý můj obličej v hustém, dlouhém se ztrácel vlasu. – Zato zápisník můj mnohým zajímavým materiálem se může vykázati.

Mezi Ašanty

Octli jsme se v Západní Africe, v Akimském pralese, těsně u hranic kdysi tak mocného Ašanti. Asi tučet okvavských černochoů nese na hlavě má zavazadla v dlouhých úzkých koších a vzdor tíži osmdesáti liber, většinou přesně odměřené, postupují vzpřímeně jako palmy tohoto kraje. Své „utama“, tj. kus látky, kterou Západoafričané bývají zahaleni jako togou, mají nyní ovinuté kolem boků. Jinak jsou úplně nazí, jejich statné postavy jsou mastnotou natřené a jejich skoro černá kůže leskne se světle. – Kráčíme širší stezkou.

Obří západoafrických pralesů, mohutné bombaxy, kigelie, khaye a jiné, vztyčují své koruny do výše a splítají se větvořím v sebe v jediný celek. Na cestu padají krásné tulipánovité květy „bignoniae tulipifery“, gardénie vábí nás svými nádhernými květy, abychom se zastavili, je obdivovali. Na širokých listech nějakého „urnum“ nebo „heliconie“ sedí nádherný, jako perleť se lesknoucí motýl „Salamis anacardiae“. Úžasně hbitý „Palla decius“ nebo „Charaxes“ bleskurychle lítá mimo naše hlavy. Tito, jako by si byli sami své krásy a ceny dobře vědomi, dají se jen velmi těžce a jen tehdy, když šťávou z hničících látek nebo stromů jsou zpiti, sběrateli chytiti. Na okamžik zjeví se našemu oku vzácnější „Papilio Zalmoxis“ nebo „Hesperus“, avšak marně se za ním ženeme, úponkovitá palma „Calamus“ zabraňuje vetřelcům vniknouti na panenskou půdu pralesa.

Dosud jsem na širší cestě, kol níž se rozkládají plantáže černochoů, dosud svítí, září nám slunce na cestu a jeho paprsky lámou se v kapkách vody prýšticí z mezilístí „musaceí“ skvostným reflexem. Avšak nyní již vcházíme v neobydlenou část Akimského pralesa, kde musíme pět dnů putovati, aniž nalezneme jediného černošského příbytku. Naše cesta – lovecká stezka. Postupujeme jako v soumraku pod neproniknutelnými korunami obrů pralesa, a přec stojí slunce vysoko v zenitu, avšak marně razí si jeho paprsky cestu – prales nerad odkrývá svého nitra všetečným tēm poslům. – Kdo by dovedl vypočísti anebo naznačiti jména jen typického rostlinstva pralesa guinejského! Přes cestu

táhne se jako dlouhý, obrovský černý had celé království stěhovavých mravenců ve vojenském pořádku a v počtu na milióny. Musíme je rychle minouti, než se rozzuří a vrhnou se na nás. Běda živému tvorů, jenž jim nemůže uprchnouti. Stalo se již, že choří lidé nebo spoutaní otroci stali se jejich oběťmi.

Prales nás svou nepřístupnou majestátností dusí a skličuje a svou vlhkou, miasmata vydechující vůní omamuje, plným právem tušíme, jak jedovaté jest toto jeho ovzduší. Jako horník touží po okamžiku, kdy opětně vystoupí na povrch, tak cestovatel pralesem prahne po volnějším prostoru a stejně jako horník si oddechne, když zase slunci může pohlédnouti v tvář. V africkém pralesi vládne ještě větší ticho než v americkém. Jen v mezidobích nápadně stejnoměrných, asi 50-60 minutových, ozývá se silný a dosti příjemný hlas „Afra“ – „ptáka hodin“, „ptáka času“ na Zlatém pobřeží takzvaného – jest to jeden z nejkrásnějších ptáků afrických (Musophaga), anebo křičí v korunách stromů neobyčejně silným hlasem své „kilinkai-kilinkai“ obrovský nosorožec. Černoši upozorňují nás na strom „Sterculia acuminata“, zde „kola gurru“ zvaný, jehož plody jako dětská hlava velké obsahují dvacet až třicet velkých, namodralých kaštanových jader s alkaloidem kofeinu podobným, s téměř účinky jako u kávy, čaje, koky, guaraně a u jiných stimulantů. Proto žvýkají kolu mohamedánští černoši, avšak také obyvatelé Sahary a Maroka, jimž dle koránu nápoje opojné nedovoleny. Čím dále do vnitrozemí jest „gurru“ dražší, a v Mossi nebo v Hause lze

koupiti za hrst koly i otroka. Také i nejšpatnější voda, když jsme prve sežvýkali kousek koly, nabude lepší příchuti, neboť žvýkání jí činí asi jako káva námahu, hlad a žízeň snesitelnějšími, proto vykonává hlavně na pochodech velmi dobrou službu. Nemohamedánští černoši holdují raději opojným nápojům, a sice na pobřeží lihovinám, ve vnitrozemí tuzemským pivům a vínu palmovému.

Zastavujeme se na okamžik a trháme si jedlé, nikoliv příliš chutné kyselé plody „Spondias“ nebo černé třešňovité bobule „Carrisy edulis“. Podle rozkošné vůně poznáváme krásné západoafrické pepřové stromy Piperoniae a Cubeby. Po cestě plazí se obrovští, až dvacet centimetrů dlouzí achatoví plži, domorodci „ngoa“ nazvaní. Jsouce na dřívka napíchnuti a v kouři polouzeni, tvoří hlavní potravu Ašantů a vůbec celého kmene Oči a Ga. V pepřené polévce s palmovým olejem chutnají jako rozvařené kůže s pižmovou přísadou. Najednou se zastavuji překvapen: na příční větvi velkolistnatého „burumu“ nízko u země leze vážně pýcha guinejských pralesů, skvostný král brouků goliáš, asi jako náš zlatohlávek, libující si na šťávě stromů. V sametovém svém černobílém kabátci zaměstnává se vážně svou prací. Kdo z vás, velectění, byl sběratelem brouků a v době studentských let míval nevyplnitelné přání moci obohatiti takovým skvostem svou sbírku, pochopí, jak sběrateli radostí srdce buší, když poprvé ve volné přírodě, a nikoliv pouze ve skříni páně Fričově spatří nádherného tohoto brouka. Avšak marně bychom za ním lezli, okamžitě vzdor

svému těžkopádnému a nemotornému tělu plaše nám ulétne. Jen ráno, když nočním chladem byl polozkřehlý, anebo pomocí lepu chytali mi ho černoši.

Blíží se večer. Vysekali jsme kus podrostu a narychlo zbudovali malou stříšku. Ležíce kol ohňů, vařili jsme si svou večeři: ryby a „ngoa“, plže ve vodě s platany. Několik zvědavých opic pozorovalo zpozvzdálí naše počínání a nyní prchalo rychle akrobatickými skoky s obdivuhodnou jistotou do vnitra pralesa. Z dutiny stromu vylezlo posvátné zvíře Kyebizského „Oha“ a poloospalé i překvapené prchalo hbitými skoky, chráníc se rozepjatou blánou na způsob padáku ve svém skvostném černěbílém kožíšku. Pro vědce velmi zajímavý to Anomalurus peleyí, savec připomínající částečně plchy, poletuchy i dikobraze. Noc, byť i úplňková, halí prales v ještě temnější stíny a temno. Nedaleko zařve v ticho noční hrozným hlasem divoké zvíře, a vy, nováčkové, poprvé dnes v pralesě, saháte bázlivě po zbrani. Utište se! Není to levhart – i kdyby zde byl, byv námi vyrušen, jistě dávno by se mrzut dal jinou cestou za kořistí. Jest to naopak jen poměrně malé zvíře „Ovio“, Hyrax, zlobící se, že jeho družka někde samotna se lesem toulá. Opakuje několikrátě tříslabičné své volání, až končí chraptivě několikaslabičnými, násilně vyraženými zvuky a chystá se k brzkému opakování. Ztlumočíte-li jeho volání anglickými slovy, znělo by asi: World, world is hard, is hard, very hard (svět, svět jest zlý, je zlý, velmi zlý). – Pojednou zaburácí stromovím vichr, místy skácí se zpuchřelý strom nebo větev, vítr se rozmáhá a rozlícená bouře

žene se nad našimi hlavami. Vyrušené ze spánku ptactvo naříká zděšeně, opice a kdekerý tvor skrývá se jak může do dutin stromů. Padne několik těžkých kapek pořád hustěji a hustěji, a hned je tu dešť jako z průtrže mračen, jenž vše ztápí vodní lázní. Nemáme kam se ukrýti, naši nepatrnou stříšku z palmového lídí dávno rozmetl vichr. A dešť hned slabší, hned hustý sám prales potrvá skoro bez přestání, den – dva dny a snad i více. Nastávají prvé dny stálých, skoro šest měsíců trvajících dešťů. Zítra musíme již brodit se bahnem, vzdor 16-20 °C budou nám cvakati zimou zuby. Zimnice znova se rozzuří a pojme mne těsněji ve svou nenáviděnou náruč. Ty tam zmizely krásy pralesa – a co se stalo s nadšením sběratelským?!

Nalézáme se na velkém prostranství, na náměstí Kumasi, hlavního města ašantského. Na tisíce zevlujících, rozkládajících a křičících Ašantů, oblečených, jak kdo mohl, v slavnostní „nʼamy“, očekává zde průvod svého krále. Celá plocha mimo úzkou uličku, kterou pobíhají „duše královny“, šlehající nepokojné obecenstvo dutkami a odhánějící je z cesty, jest zakryto černými kučeravými hlavami. Slunce pálí nemilosrdně a zahaluje vše žhavým leskem, jen místy uštěďruje šťastnějším posvátný strom „odum“ trochu chladivého stínu. Zdaleka zaznívá křik, píšťaly, flétny a obrovské bubny a po chvíli kráčeji k náměstí v tlupách se svým komonstvem náčelníci druhé a třetí kategorie ve stínu obrovských slunečníků nesených otroky. Za těmito jsou nesena v družině jejich nosítka a zbraně. Na sta vojínů mávajících zbraněmi – noži, meči a kopími – následuje za nimi a troubí válečné signály

na rohy bůvolů. Křik, hudba a střelba pojí a zesiluje se v pekelný hluk – neboť blíží se střed, „pán světa“ – ašantský král. Před ním kráčí ještě několik tlup jeho heroldů, s čepicemi z opičí kůže, se zlatými plíšky na prsou a sloními ocasy na znamení majestátu v ruce. Za nimi jde „kete“, tlupa hudebníků, hudoucích na bůvolí rohy, na sloní kly, lidskými čelistmi ozdobené, na píšťaly z lidských holení a na obrovské bubny, lebkami a jinými lidskými trofejami (ozdobené) ověšené. Hudce následuje padesát až sto pestře pomalovaných, divoce tančících popravčích, hrozných „odumfo“ ve stáří od desíti do padesáti let. Svě katanské nože mají zavěšeny v ozdobných pochvách na krku nebo na rameni. Další čtyři tvoří albíni, mrzáci, liliputáni a šaškově zlatem bohatě vyšperkovaní, dále eunuchové v červených šatech a několik tuctů hochů, z nichž každý nese v skvostné kůže a látky zašité ochranné bůžky „sumany“. Bezprostředně za těmito jde tlupa otroků, nesoucích ukázky královských pokladů: nádoby, truhlice, zbraně, dýmky a několik set klíčů ve svazcích – odznak to bohatství, židle z jednoho kusu dřeva vyřezané a jiné. Vážně jsou neseny umělecky a dosti vkusně vyřezávané královské trůny, křesla, stolice a cestovní lenošky, a vše skví se množstvím zlatých ozdob, má však následkem častého potírání krví z lidských obětí černou, příšernou barvu. Hlavní cestovní křeslo jest opatřeno zlatými zvonečky. A opět následuje hrozná četa „odumfů“ – katanů – s leopardími čepicemi. S těmito jdou mučitelové „atobrefo“ a hudba smrti, buben „sokoda“, jehož tři polodušené

úderý znamenají Hlavu dolů, hlavu dolů! – Konečně blíží se Jeho Majestátnost. Jsa obklopen nejvyššími dvořany a důstojnictvem a pážaty přetíženými zlatými skvosty a nesoucími meče se zlatými rukojeťmi, kráčí král Ašantů Kofi, pod obrovským slunečníkem, taktéž zlatem přetíženým. Kol něho tančí hoši jako d'asem posedlí a každý nese nějaký předmět denní potřeby královny: meče, vějíře, šátky, sloní ocasy, zrcátka, dýmky, tabák a jiné. „Tié-tié“ (ticho! ticho!) volají „afena“. Jako by ho podporovali, dotýkají se jeho těla dvořané stále volající: „Ó, mocný lve, pozor dej, zde kámen na cestě! Skvíš se jako had, avšak uštknutí tvé zloby usmrčuje rychleji než jed hadí. Zdaž leoparda nejsi krásnější a hbitější!“ Kýchne-li král, hned všichni zvednou dva prsty na čelo a na prsa, odplivne-li, stírají okamžitě majestátní slinu ocasem bůvolů s povrchu země. „On“ jest zahalen ve skvostné hedvábné látky a „Jeho“ nahé ruce a nohy kryjí zlaté a stříbrné náramky, nohy halí zlaté opánky – jen hlava, jako u všech Ašantů, jest nepokryta. Za králem následují podle svých hodností vysocí náčelníci, tělesná stráž s královou výzbrojí a královská rodina, v jejímž středu jest nesena pod obrovským vějířem „anena“ – královna matka, druhá to osoba v říši. Průvod uzavírá konečně několik set bojovníků. Jaká tu vpravdě majestátní, ač barbarská objevuje se zrakům udiveného Evropana nádhera. Nejsou úplně bez vkusu a bez umění všechny ty šperky, nástroje a zbraně, ať již jsou zhotoveny ze zlata, jež by svým množstvím ani východním knížatům nebylo na hanu, anebo z kůže, ze dřeva, z látek a všelikého jiného materiálu.

